DOĞU AKDENİZ PROBLEMİ EKSENİNDE TÜRKİYE'NİN ENERJİ GÜVENLİĞİNİN GELECEĞİ

THE FUTURE OF TURKIYE'S ENERGY SECURITY IN THE CONTEXT OF THE EASTERN MEDITERRANEAN PROBLEM

Emre GÜNDOĞDU[8]

Abstract

Natural gas discoveries in recent years have changed the dynamics of the Eastern Mediterranean region; they have created potential for both conflict and cooperation in terms of relations between states bordering the Eastern Mediterranean. The hydrocarbon resources revealed by the discovery of offshore natural gas fields have caused the coastal states of the Eastern Mediterranean to reconsider their energy security policies. Turkiye, one of the states trying to play a central role in gas trade in the region, has a key role at this point due to its geopolitical advantage. In addition to meeting Turkiye's gas needs in the domestic market, Eastern Mediterranean gas offers Turkey the opportunity to become a transit country for the transportation of the region's natural gas to Europe. On the other hand, despite the opportunities offered by the Eastern Mediterranean resources, there are problems in the extraction and transfer of these resources due to long-standing regional disputes. Disputes over natural gas reserves off the coast of Cyprus stemming from the Cyprus issue, tensions between Turkiye and Greece over the determination of maritime borders, and Turkiye's tense relations with Egypt and Israel in recent years are some of these problems. In light of this information, the Eastern Mediterranean problem, which includes both political crisis and opportunity dynamics, is described and Trkiye's role in the energy competition equation in the Eastern Mediterranean region and its potential energy security policies are evaluated in this study.

Keywords: Energy security, Eastern Mediterranean problem, natural gas, Turkish Republic of Northern Cyprus, exclusive economic zone

Giriş

2010'lu yıllardaki doğal gaz keşifleri Doğu Akdeniz bölgesinin dinamiklerini değiştirmiştir (Siccardi, 2024, s. 20). Söz konusu enerji keşifleri ve bunların nasıl kullanılacağına dair ortaya çıkan politikalar Doğu Akdeniz'deki ilişkileri alt üst etmiştir. Bu durum, özellikle İsrail, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Yunanistan arasında yeni ittifakların oluşmasını teşvik etmiş ve Türkiye'nin söz konusu devletlerle

[8]Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-6114-4484, egundogdu@gelisim.edu.tr

anlaşmazlıklarını da şiddetlendirmiştir. Halihazırda siyasi çalkantı, rekabet ve savaşlarla boğuşan bir bölgedeki hidrokarbon keşifleri yeni jeopolitik tartışmalar yaratmıştır (Cropsey ve Brown, 2014, s. 12). Büyük açık deniz gaz sahalarının keşfedilmesiyle ortaya çıkan petrol ve gaz kaynakları Doğu Akdeniz'e kıyısı olan ülkelere ekonomilerini güçlendirme ve enerji güvenliklerini sağlama fırsatı sağlayabilecektir. Yeni keşifler, bölgesel istikrarı yeniden inşa etme fırsatı sundukları için bölgesel düzeyde oyun değiştirici bir faktör niteliğindedir. Birçok ülke, bölgede gaz ticareti için bir merkez rolü üstlenmeye çalışmakta olup Türkiye'nin bu noktada kilit rolünden bahsedilmektedir. Zira Doğu Akdeniz gazı, Türkiye tarafından büyüyen iç gaz talebini beslemek ve Avrupa'ya geçiş ülkesi rolünü güvence altına almak için bir fırsat olarak görülmektedir (Aoun, 2015, s. 8-9). Rusya-Ukrayna çatışması ve Avrupa Birliği'nin (AB) Rusya'dan gelen enerjiye olan bağımlılığını azaltma çabalarının ardından, Türkiye'nin AB enerji güvenliği için potansiyel olarak önemli bir rol oynayabileceği vurgulanmaktadır (Novikau ve Muhasilovic, 2023, s. 1).

Doğu Akdeniz'de bulunan hidrokarbon kaynakları Ankara'nın enerji stratejisinde önemli bir rol oynayabilecek olup; Türkiye'nin enerji güvenliğindeki olası risklere karşı kırılganlıklarını azaltması açısından son derece önemlidir. Türkiye'nin bu noktada, depolama, işleme ve dönüştürme tesisleri ile boru hatları gibi gelişmiş altyapıya sahip, hem transit hem de ticaret merkezi olarak uluslararası enerji piyasalarının dinamiklerine aktif katkıda bulunan bir enerji merkezi olma vizyonu söz konusudur. Bu bağlamda, çeşitlendirilmiş kaynaklar ve rotalar, ülkenin iç talebi güvence altına alma ihtiyacının ötesine geçen yeniden ihracat fırsatlarıyla, fiyatlandırma ve ticaret mekanizmaları kurmasını sağlayacaktır (Tsakiris vd., 2018, s. 7-8). Diğer yandan, Doğu Akdeniz'deki doğal gaz keşifleri bölgenin enerji, ekonomi ve jeopolitik geleceği üzerinde derin bir etkiye sahip olabilecektir. Bu kaynakların sunduğu fırsatlara rağmen, bir dizi deniz sınırlandırma anlaşmazlığı ve özellikle uzun süredir devam eden bölgesel anlaşmazlıklar zemininde, kaynakların keşfi ve geliştirilmesi güçleşebilir (Vogler ve Thompson, 2015, s. 1). Bu bakımdan çalışmada hem politik kriz hem de fırsat dinamikleri içeren Doğu Akdeniz problemi betimlenerek, Türkiye'nin Doğu Akdeniz bölgesindeki enerji rekabeti denklemindeki rolü ve potansiyel enerji güvenliği politikaları değerlendirilmektedir.

Doğu Akdeniz Problemi ve Türkiye'nin Enerji Güvenliği

Deniz sınırları, Doğu Akdeniz jeopolitik mücadelesinin aşamalarından birini oluşturmaktadır. Buradaki temel sorun, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge (MEB) sınırlandırmalarından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, Doğu Akdeniz'de kıyısı olan başlıca aktörler Türkiye, Yunanistan, Mısır, İsrail, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'dir (GKRY). AB, Fransa ve ABD, Doğu Akdeniz'de kıyısı olmayan ancak deniz sınırları meselesi üzerinden bölgenin dinamiklerini etkilemeye çalışan diğer aktörlerdir. Filistin, Lübnan, Suriye ve Libya gibi devletler ise kırılgan yapıları nedeniyle deniz sınırı meselesinin ikincil aktörleri arasında değerlendirilmektedir. Enerji rekabeti Doğu Akdeniz jeopolitik mücadelesinin bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. Bu konu özellikle yakın geçmişte deniz araştırmaları ve

sondaj teknolojisindeki ilerlemeye paralel olarak ön plana çıkmış olup, bugün bölgedeki jeopolitik mücadelenin önemli bir parçasıdır (Pirinççi, 2021, s. 11-13).

Doğu Akdeniz'deki doğal gaz üzerindeki rekabet, deniz sınırlarının belirlenmesiyle ilgili halihazırda mevcut olan anlaşmazlıkları daha da karmaşık hale getirmiştir. Bu noktada Kıbrıs adası açıklarındaki doğal gaz rezervlerine erişim, çıkarma ve taşıma haklarının dağıtımıyla ilgili anlaşmazlıklar; Ege'deki deniz sınırları konusunda Türkiye ve Yunanistan arasındaki gerginlikler ve Libya'daki iç savaş konuya ilişkin temel anlaşmazlık noktaları olarak göze çarpmaktadır (Rau vd., 2022, s. 4). Diğer yandan 2013'te Muhammed Mursi'ye karşı gerçekleştirilen darbeden bu yana, Kahire hükümeti Müslüman Kardeşler hareketine kararlı bir şekilde karşı çıkmakta olup bu durum Ankara ve Kahire'yi karşı karşıya getirmiştir. Türkiye-İsrail ilişkileri açısından ise ilişkilerin bozulmasının başlıca nedeni, Türkiye'nin Filistin davasını desteklemek için uluslararası arenada aktif bir politika izlemesidir. Tüm bu süreçler Türkiye'nin Yunanistan, GKRY, Mısır ve İsrail arasındaki Doğu Akdeniz'deki bölgesel işbirliği girişimlerinden dışlanmaya çalışılmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, söz konusu ülkeler tarafından Doğu Akdeniz gaz rezervlerinden yararlanmaya yönelik çabalar Ocak 2019'da Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun (DAGF) oluşturulmasıyla sonuçlanmış; Türkiye kasıtlı olarak foruma davet edilmemiştir. Buna paralel olarak, İsrail'i GKRY üzerinden Yunanistan'a bağlaması planlanan EastMed Gaz boru hattı planları da Türkiye'yi denklemin dışında bırakmaya yönelik olarak ortaya atılmıştır. Bu gelişmeler, Doğu Akdeniz enerji kaynaklarına erişimden dışlanma riskiyle karşı karşıya kalan ve enerji ithalatına olan bağımlılığını azaltma hedefi olan Türkiye'nin tehdit algılamasına yol açmıştır. Türkiye'yi dışlama amaçlı bölgesel girişimlere karşı koymak için Ankara, Kasım 2019'da Libya ile bir deniz sınırı anlaşması imzalamıştır. Türkiye ve Libya tarafından talep edilen Münhasır Ekonomik Bölge (MEB), EastMed boru hattı ve Yunanistan ile Mısır'ın deniz alanındaki iddialarının önüne bir set çekmektedir. Ağustos 2020'de Mısır ve Yunanistan, Türkiye-Libya deniz sınırı anlaşmasında talep edilen MEB'lerle çakışan bir MEB talep ederek kendi deniz anlaşmalarını imzalamışlardır. Görev alanını bölgesel güvenlik iş birliği ve ortak askeri tatbikatları da kapsayacak şekilde genişleten DAGF, Doğu Akdeniz'deki Türkiye'nin meşru haklarına karşı koymaya yönelik bir araca dönüşmüştür. Türkiye, 2019'un başından itibaren GKRY'nin hak iddia ettiği sularda gaz sahalarını keşfetmek için deniz keşifleri konuşlandırmaya başlamış ve GKRY lisansları altında faaliyet gösteren keşif gemilerini defalarca bölgeden izole etmiştir (Merz, 2020, s. 3). GKRY, büyük güçlerden onay almaya çalışmış ve ayrıca komşu ülkelerle deniz sınırını müzakere ederek Mısır ve Lübnan ile anlaşmalara varmıştır. GKRY, Yunanistan ve AB'nin desteğiyle, açık deniz keşif haklarını Batılı şirketlere vermiştir (Kim ve Shin, 2021, s. 3). Türkiye ise Kıbrıs adasının kuzeyinde, doğusunda ve güneyinde, KKTC ile kıta sahanlığının taraflar arasında paylaşılmasına ilişkin bir anlaşma yayımlamış ve ayrı bir anlaşmayla Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na (TPAO), belirlenen imtiyaz bloklarında arama hakları vermiştir (Tsakiris vd., 2018, s. 8-9).

Türkiye, Doğu Akdeniz'de meşru hak ve menfaatlerini korumak için kararlılık göstermiş ve çeşitli *oldu-bittilere* karşılık vermiştir. Örneğin 2018'de İtalyan petrol şirketi ENI'nin sondaj programını engelleyerek, Libya ile deniz yetki alanlarının sınırlandırılması

konusunda bir anlaşma imzalayarak ve EastMed boru hattı projesine karşı çıkarak oyun değiştirici kapasitesini göstermiştir. Türkiye böylece Doğu Akdeniz'deki doğal gazla ilgili gelişmelerde hesaba katılması gereken bir aktör olarak ön plana çıkmıştır. Türkiye, bölgenin enerji gelişmelerinden dışlanamayacak bir oyuncu olduğunu göstermiş olup; nihai amacı, bölgenin enerji gelişmelerini engellemek değil, bu gelişmelerin içerisinde yer almaktır (Sukkarieh, 2021, s. 8-9).

Türkiye bölgede faaliyet yürüten enerji şirketleri ile ABD, İngiltere, Fransa ve İtalya gibi ülkelere GKRY'nin tek taraflı olarak ilan ettiği MEB'i tanımadığını ve Türkiye'nin deniz yetki alanlarıyla çakışan bölgelerde arama ve üretim çalışmalarına izin vermeyeceğini vurgulamaktadır. Türkiye, diğer yandan GKRY'nin Kıbrıs adasının tamamını temsil eden bir devlet olmadığı için MEB oluşturma ve ihale etme hakkı bulunmadığını da vurgulamaktadır. Türkiye bölgede aktif olarak Fatih sondaj gemisiyle KKTC'nin ruhsat verdiği alanlarda sondaj ve arama faaliyetleri yürütmüştür. Ayrıca Fatih'in yanı sıra Türkiye'nin bir diğer sondaj gemisi Yavuz da bu kapsamda bölgeye gönderilmiştir (10 soruda Doğu Akdeniz'de enerji denklemi, 2019; Kaya ve Yılız, 2019).

Sonuç

Önemli kanıtlanmış doğal gaz rezervlerine sahip olan Doğu Akdeniz bölgesi kaynaklarının geliştirilmesi halihazırda bölgesel rekabeti artırsa da, ilgili bölgeden Avrupa'ya Türkiye üzerinden doğal gaz ihraç etmek en uygun maliyetli seçenek ve bölgesel enerji iş birliğinin temeli olarak görünmektedir (Tanrısever, 2015, s. 22). Doğu Akdeniz'e kıyıdaş olan ve hızla büyüyen bir enerji pazarı olan Türkiye, stratejik coğrafi konumu nedeniyle -AB'nin Rusya'dan gaz tedariklerini çeşitlendirme çabalarının da bir parçası olarak-, önemli bir geçiş merkezidir (El-Katiri ve El-Katiri, 2014, s. 26). Bu noktada Türkiye'nin sahip olduğu potansiyel konumunu somut faydaya dönüştürebilecek nitelikteki politikalarını sürdürebilmesi için çözüm bulunması gereken belli başlı konu başlıkları mevcuttur. Yunanistan tarafından çok küçük ve anakaradan çok uzak olan Yunan adalarının dikkate alınarak MEB hattı oluşturulması Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e erişimini engellemektedir (Metis Study, 2022, s. 4-5). Türkiye'nin, Yunanistan'ın kendi anakarasından en uzak noktadaki ve neredeyse Türkiye anakarasına bitişik küçük Yunan adalarının dahi anakaralarla aynı ölçüde deniz yetki alanı ürettiğini savunmasının hakkaniyete uymadığını ve uluslararası hukuka aykırı olduğunu savunması önem arz etmektedir (Ercümen, 2019). Bunun dışında Kıbrıs sorununda KKTC'nin meşru menfaatlerini güvence altına alabilecek şekilde diplomatik yöntemlerle ilerleme kaydedilmesinin yanı sıra DAGF'ye taraf olan İsrail ve Mısır gibi devletlere yönelik olarak ikili ilişkiler zemininde MEB anlaşmaları yapabilmeye imkan tanıyacak ölçüde *realpolitik*'e dayalı politikalar izlenmesi, Türkiye'nin bir jeopolitik mücadele alanına dönüşmüş olan Doğu Akdeniz'deki meşru menfaatlerini hayata geçirebilmesi için gerekli görünmektedir.

KAYNAKÇA

10 soruda Doğu Akdeniz'de enerji denklemi (2019), https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/10-soruda-dogu-akdeniz-de-enerji-denklemi/1504248, Erişim Tarihi: 10.08.2024.

Aoun, M. (2015), *European Energy Security Challenges and Global Energy Trends: Old wine in new bottles ?*, OCP Policy Center.

Cropsey, S. ve Brown, E. (2014), *Energy: The West's Strategic Opportunity in the Eastern Mediterranean*, Hudson Institute, Washington, D.C.

El-Katiri, L. ve El-Katiri, M. (2014), *Regionalizing East Mediterranean Gas: Energy Security, Stability, and the U.S. Role*, Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press.

Ercümen, F. (2019), Doğu Akdeniz'deki yetki alanlarının belirlenmesinde adaların rolü, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdenizdeki-yetki-alanlarinin-belirlenmesinde-adalarin-rolu/1670572, Erişim Tarihi: 15.08.2024.

Kaya, N. E. ve Yılız, K. (2019), Sondaj gemisi Yavuz Akdeniz'e doğru yola çıktı, https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/sondaj-gemisi-yavuz-akdenize-dogru-yola-cikti/1511003, Erişim Tarihi: 18.08.2024.

Kim T. ve Shin, S. Y. (2021), Competition or cooperation? The geopolitics of gas discovery in the Eastern Mediterranean Sea, *Energy Research & Social Science*, 74: 1-7.

Merz, F. (2020), *Trouble with Turkey in the Eastern Mediterranean*, Center for Security Studies (CSS).

Metis Study (2022), *The Eastern Mediterranean security complex - escalation or improvement?*, Institute for Strategy & Foresight.

Novikau, A. ve Muhasilovic, J. (2023), Turkey's quest to become a regional energy hub: Challenges and opportunities, *Heliyon*, 9(11): 1-11.

Pirinççi, F. (2021), *Turkey's Eastern Mediterranean Policy: A Geopolitical Assessment*, SETA.

Rau, M., Seufert, G. ve Westphal K. (2022), *The Eastern Mediterranean as a Focus for the EU's Energy Transition: Deep-Rooted Enmities and New Opportunities for Cooperation between Greece, Turkey and Cyprus*, German Institute for International and Security Affairs.

Siccardi, F. (2024), *Understanding the Energy Drivers of Turkey's Foreign Policy*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, D.C.

Sukkarieh, M. (2021), *The East Mediterranean Gas Forum: Regional Cooperation Amid Conflicting Interests*, Natural Resource Governance Institute.

Tanrısever, O. F. (2015), *Turkey's Energy Strategy: The country's attempts to wean itself from Russian gas affect Euro-Atlantic security*, per Concordiam.

Tsakiris, T., Ulgen, S. ve Han, A. K. (2018), *Gas Developments in the Eastern Mediterranean: Trigger or Obstacle for EU-Turkey Cooperation?*, FEUTURE Online Paper No: 22.

Vogler, S. ve Thompson, E. V. (2015), *Gas Discoveries in the Eastern Mediterranean: Implications for Regional Maritime Security*, German Marshall Fund of the United States.